

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERDE SPORUN ETKİLERİNE YÖNELİK FARKINDALIK: FİZYOTERAPİST ADAYLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Bekir ÇAR¹, Yunus Emre YARAYAN², Ekrem Levent İLHAN³, Nevin Atalay GÜZEL⁴

Makalenin geldiği tarih: 04.12.2019
Kabul edildiği tarih: 12.12.2019

ÖZ

Bu araştırma, Fizyoterapi bölümünde eğitim gören fizyoterapist adaylarının zihinsel yetersizliğe sahip bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma grubunu 2017 – 2018 eğitim-öğretim yılında Gazi Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon bölümlerinde lisans eğitimi alan 327 Kadın, 126 Erkek olmak üzere genel toplamda 453 fizyoterapist adayı oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” ve İlhan ve Esentürk (2015) tarafından geliştirilen “Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği (ZEBSEYFÖ)” kullanılmıştır. Katılımcıların farkındalık düzeyleri cinsiyet, yaş, sınıf ve spor yapma durumları açısından karşılaştırılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi için SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences, Chicago, Illinois, United States) bilgisayar programı kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre sınıf düzeyleri ve spor yapma durumu değişkenine göre anlamlı sonuçlar elde edilememiştir ($p < 0,05$). Yaş değişkenine göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna karşın; cinsiyet değişkenine göre anlamlı sonuç elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Yetersizlik, Farkındalık, Fizyoterapist Adayları, Spor

THE IMPACT OF AWARENESS FOR INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN SPORT: RESEARCH FOR PHYSICAL THERAPIST CANDIDATES

ABSTRACT

This research focus on analyzing awareness level of physiotherapist candidates who are studying in physiotherapy department about sports effects on intellectual disability. The research group consists of totally 453 physiotherapy candidates who are 327 female and 126 male studying in Gazi, Yıldırım Beyazıt and Kırşehir Ahi Evran Universities in 2017-2018 education and teaching year Personal information form and the awareness scale about sports effects on intellectual disability which was developed by İlhan and Esentürk (2015) were used as data collection instruments. Candidates awareness levels were compared in terms of sex, age, class and level of doing sports.. SPSS 22.0 statistical program was used to analyze data. According to obtained findings, grade levels, and significant results could not be obtained to do sports according to the status variable ($p < 0.05$). A significant relationship has been found according to the age variable. In contrast, significant results have been achieved according to the gender variable.

Keywords: Intellectual Disability, Awareness, Physiotherapist Candidates, Spor

¹ Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi

² Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye

³ Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Ankara, Türkiye

⁴ Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, Ankara, Türkiye

* Sorumlu Yazar: Bekir ÇAR, E-Mail: carbekir@gmail.com

GİRİŞ

Bireyler, fiziksel, sosyal, ruhsal ve zihinsel farklılıklarıyla toplumsal bir yaşamın üyeleri olarak hayatlarını sürdürürler. Bireyin yetersizlikten etkilenmesi ve bu yetersizliğin derecesine bağlı olarak hareket kısıtlılığı ya da duygusal kayıpların yarattığı eksiklik onu toplumun diğer bireylerinden farklı kılabilir¹³. Diğerlerinden farklı olma durumu, engelli olma hâli, “yeti yitimi” olarak adlandırılır.

Zihinsel engelli bireylerin fiziksel uygunluk düzeylerinin herhangi bir engeli olmayan bireylere göre düşük olması daha az fiziksel aktivite yapmalarından kaynaklanıyor olabilir¹¹. Günlük yaşam aktiviteleri ve topluma katılım için bireylerin başkalarına bağımlı olmadan hareket edebilmesi çok önemlidir. Bu anlamda zihinsel engelli bireylerin, engeli olmayan bireylere göre daha fazla duygusal sorunlar yaşadıkları ve bununda yaşamlarına davranış problemleri olarak yansıttıkları belirtilmiştir. Yaşla birlikte zihinsel engelli bireylerde denge, kuvvet gibi parametrelerde kayıplar meydana gelmekte, katılımın sağlanmasıyla birlikte de psikolojik ve zihinsel yararların arttığından bahsedilmektedir. Engelli bireylerdeki düşük performans düzeyleri inaktif yaşam sürmeleri, fiziksel aktivite faaliyetlerine katılımlarının azlığı, fiziksel yetersizlik ve özgüven azlığından da kaynaklanmaktadır¹. Spor ve rekreatif egzersizler zihinsel engelli bireylerin özgüvenini artırma ve sosyalleşmesine katkı sağlarken², kaygı ve depresyon belirtilerini de azaltmalarına fayda sağlamaktadır³.

Spor yapan bireylerin kendilerine güveni daha fazla, çevresiyle ve arkadaşlarıyla uyumu daha iyi, ruhsal sağlıkları daha dengeli ve düzenlidir⁵. Hiç şüphesiz engelli bireylere sunulan fırsatlar yelpazesi içerisinde spor etkin bir yere sahiptir. Spor, bireyin fizyolojik ve psikolojik yönden sağlığını geliştiren, sosyal davranışlarını düzenleyen, zihinsel ve motorik belirli bir düzeye getiren biyolojik, pedagojik ve sosyal bir olgudur. Bu nedenle, engelli bireylerin sosyal uyumlarının gerçekleşme sürecinde spor bir araç olarak ele alınmalıdır⁴.

Bu açıklamaya bağlı olarak ülkemizde engelli bireylere ve bu bireylerin ebeveynlerine rehberlik edecek farklı meslek gruplarının sportif etkinliklerin etkisine yönelik farkındalıklarının önemli olduğu düşünülmektedir. Fizyoterapistler hem “Rehberlik Araştırma Merkezlerinde” hem de “Özel Eğitim” kurumlarında istihdam edilen değerli meslek elemanlarıdır. Fizyoterapistlerin engellilerde sporun yaygınlaşma hareketine etkide bulunabilecek bir yönlendirme gücüne sahip olabilecekleri hipotezinden hareketle, zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin öncelikle bu mesleğe aday olan öğrenciler örneğinde betimlenmesi bu araştırmanın temel amacıdır.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modelinin kullanıldığı bir çalışmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu bir şekilde değiştirme, gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi etkileme çabası gösterilmez⁷.

Araştırma Grubu

Araştırmaya 3 farklı üniversitenin Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümlerinden [Gazi Üniversitesinden 193 öğrenci (%42,6), Yıldırım Beyazıt Üniversitesinden 91 öğrenci (%20,1), Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinden 169 öğrenci (%37,4)] toplamda 453 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Tanımlayıcı İstatistik Bilgilerin Dağılımı

Değişkenler		F	%
Cinsiyet	Kadın	327	72,2
	Erkek	126	27,8
	Toplam	453	100,0
Sınıf	1.Sınıf	123	27,2
	2.Sınıf	133	29,4
	3.Sınıf	114	25,2
	4.Sınıf	83	18,3
	Toplam	453	100,0
Üniversite	Gazi Üniversitesi	193	42,6
	YB Üniversitesi	91	20,1
	Kırşehir Üniversitesi	169	37,3
	Toplam	453	100,0
Spor Yapma Durumu	Evet	124	27,4
	Hayır	329	72,6
	Toplam	453	100,0

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin cinsiyet, yaş, spor yapma durumu ve sınıf düzeyi ile ilgili demografik bilgilerini içeren sorulardan oluşmaktadır.

Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği

Bu araştırmada İlhan ve Esentürk (2015)⁶ tarafından geliştirilen “Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği” kullanılmıştır. ZEBSEYFÖ, açıklayıcı faktör analizi sonucunda 32 maddenin yer aldığı tek bir boyuttan oluşmaktadır. Yanıtlayanlar her maddeye 1 ile 5 arasında değer verebilmektedir. 5’li Likert tipi ölçek olarak düzenlenen veri toplama aracında maddeler, “Kesinlikle Katılıyorum (5 puan), Katılıyorum (4 puan), Kararsızım (3 puan), Katılmıyorum (2) Kesinlikle Katılmıyorum (1 puan)” olarak derecelendirilmiştir. Ancak olumsuz anlama sahip maddeler (3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30. madde) ters puanlanmıştır. 32 maddelik ölçekten alınabilecek en düşük ve yüksek değerler sırasıyla 32 ve 160 puandır. 32-74 puan aralığı farkındalık düzeyi düşük, 75-117 puan aralığı farkındalık düzeyi orta ve 118-160 puan aralığı ise farkındalık düzeyi yüksek olarak sınıflandırılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı .98’dir.

Verilerin Analizi

Ölçekten elde edilen verilerin istatistiksel analizi için SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences, Chicago, Illinois, United States) bilgisayar programı kullanılmıştır. Araştırmada ilk olarak analizlerin uygunluğu ve varsayımların kontrolü için boş verilerin değerlendirilmesi ve normallik testi işlemleri yapılmıştır. Bu işlemler

sonucunda, hatalı ve eksik dolduran 12 kişinin verileri analiz dışı bırakılarak kalan 453 kişinin verileri üzerinden analizler yapılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğe verilen yanıtların iç tutarlılığı Cronbach alpha (α) ile incelenmiş ve katsayı .96 olarak bulunmuştur. Yapılan tüm değerlendirmelerde istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak dikkate alınmıştır. Ölçeğe ait toplam puan dağılımı için çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında dağılımın normal olduğu tespit edilmiştir⁸. Bu doğrultuda öğrencilerin cinsiyet ve spor yapma değişkenlerine göre ölçekten aldıkları puanlar arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla verilere bağımsız gruplar T-Testi, sınıf düzeyi değişkenine göre One-Way Anova testi, yaş değişkeni ile ölçek arasındaki ilişkiyi belirlemek için ise Pearson-Korelasyon testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	Sd	t	p
Kadın	327	139,15	19,10	,708	4,043	,000*
Erkek	126	130,94	20,07			

$p < 0,05$

Tablo 2’de araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ölçekten almış oldukları puanlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($t=4,043$, $p < 0,05$). Ortalamalar dikkate alındığında kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre One-Way Anova Testi Sonuçları

Sınıf	N	X	Ss	F	p
1.Sınıf	123	136,45	22,70		
2.Sınıf	133	137,00	15,97		
3.Sınıf	114	138,23	16,32	,351	,788
4.Sınıf	83	135,42	24,29		
Toplam	453	136,87	19,70		

$p < 0,05$

Tablo 3’te araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre ölçekten almış oldukları puanlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($F^{(3-449)}=,351$, $p > 0,05$). Buna karşın puan ortalamaları karşılaştırıldığında, 3. Sınıf öğrencilerin en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu, 4. Sınıf öğrencilerinin ise en düşük puan ortalamasına sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Spor Yapma Durumu Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Spor Yapma Durumu	N	X	Ss	Sd	t	p
Evet	124	138,17	17,43	1,210	,864	,388
Hayır	329	136,38	20,49			

$p < 0,05$

Tablo 4'te araştırmaya katılan öğrencilerin spor yapma durumu değişkenine göre ölçekten almış oldukları puanlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t=4,043$, $p>0,05$). Buna karşın puan ortalamaları karşılaştırıldığında spor yapan katılımcıların spor yapmayan katılımcılara göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaş Değişkenine Göre Pearson-Korelasyon Testi Sonuçları

	Yaş	Toplam (ZEBSEYFÖ)
Yaş	R	,047
	P	,317
	N	453

$p<0,05$

Tablo 5'te araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre pearson korelasyon analiz sonuçlarına bakıldığında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir ($r=,047$).

TARTIŞMA

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; fizyoterapist adaylarının, zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık: fizyoterapist adaylarına yönelik farkındalık düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından elde edilen bulgulara göre; kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak kadınların daha duygusal olduğu bilinen bir gerçek olduğunu varsayabilirsek bu duygusal özelliklerin de farkındalıklarını etkilemiş olabilir. İlhan'ın 2010 yılında yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocuk sahibi olan annelerin babalara göre daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Alan yazında, engelliliğe sahip bireylere yönelik yapılan farkındalık çalışmalarında Kırımoğlu, Esentürk, İlhan, Yılmaz ve Kayan (2016)⁹ İlköğretim, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Öğretmenleri İle Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerin Fiziksel Egzersize Katılımlarının Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesinde bizim çalışmamıza paralel olarak Kadın – Erkek arasında Kadınların daha yüksek düzeyde farkındalığa sahip olduğu görülmesine karşın Kırımoğlu, Yılmaz, Soyer, Beyleroğlu ve İlhan (2016)¹⁰ tarafından yapılan Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık; Beden Eğitimi Öğretmen Adayları Üzerine Bir Araştırmada Kadın-Erkek arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının (ÖZİDA) Özürlülük Eğitimi “Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor” Temel Araştırmasında, kadınların daha olumlu tutumlarının olmasını, onların başkalarının duygularına ve düşüncelerine genel olarak daha duyarlı olmalarıyla, başkalarına karşı daha koruyucu, kollayıcı ve ilgili olmalarıyla, kadınların geleneksel bakım kişisi olmalarıyla ve toplumun kadınlara ilişkin sosyal rol beklentileriyle açıklanmaktadır¹². Bu bakımdan ele alacak olursak, engelli bireylere daha faydalı olması için erkek fizyoterapist adaylarının farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik gerek lisans eğitimi içerisinde gerekse de hizmet içi eğitim programlarında bilgilendirme çalışmalarının artırılmasına ihtiyaç olduğu tahmin edilmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p<0,05$). Fizyoterapist adaylarının aynı çatı altında belirlenmiş bir eğitimi programını almaları ve her sene bir üst sınıfa geçtiklerinde de eğitim sisteminin değişmemesi bakımından farkındalık düzeylerine etkisinin olmaması bu sonucun çıkmasına sebep olduğu düşünülebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin spor yapma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p<0,05$). Fizyoterapist adaylarının lisans eğitiminde sporun vücuda olan etkilerinin tam olarak bilinmemesi bu sonucu doğurmuş olabilir. Fizyoterapist adaylarının spor yapmama durumları derslerin çok yoğun ve zor olması, vakit bulamamaları, uygun ortam olmayışı, internet televizyonun daha cazip gelmesi, alışkanlığın olmaması ve yorgunluk gibi nedenlerin spor yapma değişkenini de etkilediği düşünülebilir. Fizyoterapist adaylarına beden eğitimi dersi uygulamalı olarak müfredata konulup sporun kendi vücutlarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunun farkına varması sağlanıp kendisinin de engelli bireylerde bu değişiklikleri gösterebileceğinin kavraması sağlanabilir. Fizyoterapist adaylarının spor yapma durumu değişkeninde beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin kendi işlerinde faal olarak katılım sağladıkları için onları bir rakip olarak görmesi ve bundan hoşnut olmamaları da bu durumun sonuçları arasında yer alabilir. Fakat Kırımoğlu, Yılmaz, Soyer, Beyleroğlu ve İlhan (2016)¹⁰ tarafından yapılan Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık; adlı çalışmasında spor yapan adayların spor yapmayan adaya göre farkındalık seviyelerinin daha fazla olduğu için anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Araştırmamızın bir başka bulgusuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkenine göre pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir.

SONUÇLAR

Sonuç olarak Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerde Sporun, Etkilerine Yönelik Farkındalık: Fizyoterapist Adaylarına Yönelik Araştırmamızda cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan kadınların erkeklere oranla farkındalık düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık tespit edilmiş olup; sınıf düzeyi ve spor yapma durumuna göre ise anlamlı bir farklılık istatistiksel açıdan tespit edilememiştir. Yaş değişkenine göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

KAYNAKLAR

1. Graham A., Reid G. (2000). Physical fitness of adults with an intellectual disability: a 13-year follow-up study. *Research Quarterly for Exercise and Sport*. 71(2), 152-61.
2. Guidetti L., Franciosi E., Emerenziani GP., Gallotta MC., Baldari C. (2009). Assessing basketball ability in players with mental retardation. *British Journal of Sports Medicine*. 43(3), 208-12.
3. Hinckson EA., Curtis A. (2013). Measuring physical activity in children and youth living with intellectual disabilities: a systematic review. *Research in Developmental Disabilities*. 34(1), 72-86.
4. İlhan EL. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 16(1), 315-324.

5. İlhan, EL. (2010). Hareketsiz yaşamlar kültürü ve beraberinde getirdikleri. Milli Prodüktivite Merkezi Verimlilik Dergisi. 195-210
6. İlhan EL., Esentürk OK. (2015). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (zebseyfö) geliştirme çalışması. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 9(1), 19-36.
7. Karasar N. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, Teknikler ve İlkeler (27. Baskı), Ankara: Nobel Yayınevi.
8. Kline RB. (2011). Methodology in the Social Sciences. Principles and practice of structural equation modeling. New York, Guilford Publications.
9. Kırırnoğlu H., Esentürk O., İlhan EL., Yılmaz A., Kaynak K., (2016). İlköğretim, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi öğretmenleri ile beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerin fiziksel egzersize katılımlarının etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. 5(4), 232-241.
10. Kırırnoğlu H., Yılmaz A., Soyer F., Beyleroğlu M., İlhan EL. (2016). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık: Beden eğitimi öğretmen adayları üzerine bir araştırma. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 10(1), 80-88.
11. Pitetti KH., Beets MW., Combs C. (2009). Physical activity levels of children with intellectual disabilities during school. Medicine and Science in Sports Exercise. 41(8), 1580-6.
12. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2009). Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor?. Ankara.
13. Tekkurşun D., İlhan E., Esentürk O., Kan A. (2018). Engelli bireylerde spora katılım motivasyon ölçeği (eskmö): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 16(1), 95-106